

Читання як дидактична проблема у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського: хрестоматійний погляд

*Косянчук Сергій Володимирович,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу дидактики Інституту
педагогіки НАПН України
358svk@bigmir.net*

Без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Погане читання – як брудне вікно, крізь яке нічого не видно.

Василь Сухомлинський

Помилково вважати, що проблема читання стосується лише кола професійних завдань педагогічних працівників, скорельованих і визначених НУШ. Читання – важливе майстерне вміння, що визначає інтереси/зацікавленість будь-якої людини вилучати з лавиноподібних повідомлень (фактів, новин, мотиваторів, демотиваторів, фейків тощо) раціональне життєво цінне зерно. Це і є проблемою читання (занурення у зміст прочитаного і критичний аналіз його водночас) в сучасному інформаційному суспільстві, що гостро постала в усіх країнах, а надто в Україні, яка прагне говорити зі світом на рівних.

Суб'єктів освітнього процесу не спрямовують на вміння «уловлювати» синкретичний (початково-цілісний) смисл усного повідомлення чи тексту, хоча є розуміння того, що мовно-мовленнєві сенси деактуалізуються під тиском технологічних і технологійних (PR, реклама, слогани на все і про все) чинників.

Лінгвістичний аналіз текстів як науковий метод перестає бути пріоритетом, натомість виринає ситуативна лінгвістика і стилістика (квазінаукова модель функціонування мовних і мовленнєвих законів), за яких мовні конструкти (приховані смисли у спічах і текстових повідомленнях) характеризуються лінгвокомбінаторною помаркованістю, корелятивною інверсійністю (з її конвергентно-дивергентними проявами), що не завжди дає змогу читачеві (слухачеві) дійти суті, розмиваючи поняттєво-категоріальні межі, за якими чатують підміни понять і сенсів, омани й відверта неправда.

Сьогодні навіть бажання батьків дітей дошкільного віку перебуває за рамками простого й зрозумілого поняття «вміння

читати», адже читання як таке вже вийшло за межі звичного нам освітнього чи сімейно-побутового середовища, приміряючи на себе явища глобалізованого світу, «реагуючи» на соціально-трансформаційні та інші процеси, втягуючись у віртуальну реальність і нав'язування чужорідного Его. Усім хочеться всього – і одразу. Практика закладів загальної середньої освіти показує, що робота з текстами, зміст яких не відповідає інтересам і потребам учнів, призводить до зниження мотивації і навіть до нівелювання важливості та ключового значення самого читання як виду комунікативної діяльності.

«Без перебільшення можна сказати, що читання в роки дитинства – це передусім виховання серця, доторкання людського благородства до потаємних куточків дитячої душі. Слово, що розкриває благородні ідеї, назавжди відкладає в дитячому серці зернятка людяності, з яких складається совість» [1, т. 3, с. 185].

«Без самостійного читання неможливий свідомий вибір життєвого шляху» [1, т. 3, с. 424].

«Вдумливе читання, одухотворене захопленням і бажанням більше знати, – найважливіший засіб, що запобігає тяжінню до неробства, пустого проведення часу» [1, т. 4, с. 467].

«Інтерес до знань неможливий без повсякчасного читання наукової та науково-популярної літератури. Не може бути й мови про непохитний інтерес до знань, якщо учень не виходить за межі підручника [1, т. 2, с. 473].

«Немає читання – немає ні вітрил, ні вітру. Читання – самостійне плавання в морі знань» [1, т. 5, с. 431].

«Особливо важливе читання наукових та науково-популярних книжок, присвячених проблемам переднього краю сучасної науки. Читання цих книжок поглиблює елементарні шкільні знання [1, т. 2, с. 474].

«Справжнє читання – це читання, що захоплює розум і серце, пробуджує роздуми про світ і самого себе, примушує підлітка бачити себе й думати про власне майбутнє» [1, т. 3, с. 414].

«Тільки читання відкриває перед людиною розкіш інтелектуального життя. Від того, як і що читає людина в роки отрочтва і ранньої юності, залежить становлення в ній мислителя-трудівника [1, т. 2, с. 361].

«У поєднанні з вдумливим читанням спостережливість є міцною основою постійного розвитку розумових здібностей дитини» [1, т. 4, с. 408].

«Читання – дуже важливе й одне з найскладніших умінь, якими дитина повинна оволодіти, щоб розумово працювати. Думка тільки

тоді стає для маленької людини бажаною працею, коли вона вміє читаючи думати і думаючи читати» [1, т. 5, с. 574].

«Читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе. Воно відкривається перед дитиною лише тоді, коли поряд з читанням, одночасно з ним і навіть раніше, ніж вперше розкрита книжка, починається копітка робота над словом, яка повинна охоплювати всі сфери активної діяльності, духовного життя дітей – працю, гру, спілкування з природою, музику, творчість» [1, т. 3, с. 194].

«Читання – це одне з джерел мислення і розумового розвитку. Я поставив перед собою завдання вчити такого читання, щоб дитина, читаючи, думала. Читання має стати для дитини дуже тонким інструментом оволодіння знаннями й водночас джерелом багатого духовного життя» [1, т. 3, с. 102].

«Читання в житті мислителя – це не поглинання книг одна за одною, а творчість духу: мислитель може прочитати небагато книжок, але це читання дає йому незрівнянно більше, ніж десятки книжок тому, хто читає для того, щоб «убити час» [1, т. 1, с. 478].

«Читання виховує чутливість до емоційного забарвлення слова, допомагає слову глибше проникнути в духовний світ дитини, зробитися знаряддям її мислення» [1, т. 4, с. 373].

«Читання з потреби думати – головна умова розвитку розумових здібностей, становлення творчого розвитку. В читанні з потреби мислити, узнавати, дивуватися могутністю і силою розуму і полягає зміст інтелектуального життя особистості. Без такого читання сидінню над підручником неминуче перетворюється в зубрячку, притупляє розум, перетворює навчання в тяжку повинність. Там, де немає читання з потреби мислити і узнавати, оволодіння підручником стає непосильною працею» [1, т. 2, с. 362].

«Читання збагачує життя дітей лише при умові, коли слово торкається найпотаємніших куточків їхніх сердець» [1, т. 3, с. 84].

«Читання книжки – це не механічний процес. Це творчість» [1, т. 3, с. 614].

«Читання саме з потреби думати без установки на запам'ятання – одна з найважливіших умов розвитку розумових здібностей. В читанні з потреби думати, дізнаватися, дивуватися величчю і силою розуму й полягає сенс інтелектуального життя особистості» [1, т. 5, с. 528].

«Я дедалі більше переконувався, що відсутність справжнього читання, яке захоплює розум і серце, пробуджує роздуми про життя, змушує думати над власним майбутнім, – велике лихо [1, т. 4, с. 480].

«Якщо читання не стало її [дитини] духовною потребою на все життя, – в роки отрочтва душа підлітка буде порожньою, на світ божий виповзає, неначе невідомо звідки воно й взялося, погане» [1, т. 3, с. 201].

Дидактико-методичний зміст поняття «читання» (яке інтегрує «вчитування» – занурення у текст, «зчитування» – програмно-інформаційний аспект, лінгвістичну інтуїцію) і навіть його теоретично-лінгвістична сутність у класичному розумінні потребує переосмислення з огляду на те, що сьогодні читання/слухання переноситься у площину семантико-культурологічних, технологічно-інформаційних, індивідуально-психологічних, соціально-мережевих феноменів, які новоутворюють і навіть спотворюють реальну комунікативну дійсність, за яких унеможливорюється порозуміння і/чи дипломатичність у спілкуванні.

Використана література

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Київ : Рад. шк. Т. 1. 1976. 654 с.;
- Т. 2. 1976. 670 с.;
- Т. 3. 1977. 670 с.;
- Т. 4. 1977. 640 с.;
- Т. 5. 1977. 639 с.